

Sosyotropik Otonomik Kişilik Özelliklerine Göre Lise Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeylerinin İncelenmesi

Mustafa HİTHİT¹
Turan ŞİMŞEK²

Özet

Sosyotropi ve otonomi, bireyin psikolojik işlevleri üzerinde baskın özellikler olarak tanımlanan kişilik özellikleridir. Sosyotropik kişilik, bireyin diğerleri ile pozitif etkileşim gösterebilme özelliği; Otonomik kişilik bireyin bağımsızlığını, kişisel haklarını koruyabilme ve artırabilme özelliği olarak tanımlanmaktadır. Öğrenilmiş güçlülük kavramı ise bireyin, bugüne dek öğrenmiş olduğu, hedefe yönelik davranışlarını engelleyen düşünce, duygu ve acı gibi etkenleri denetim altına almasını mümkün kılan beceriler olarak değerlendirilir. Bu anlamda öğrenilmiş güçlülüğün, öğrenilmiş çaresizliğin karşıtezi olduğu da söylenebilir. Lise öğrencilerinin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri ile sosyotropik kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin ortaya konulmaya çalışıldığı bu araştırma; mevcut durumu incelemeyi amaçlayan betimsel ve ilişkisel bir çalışmadır. Araştırmanın örneklem grubunu 253 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında “Kişisel Bilgi Formu” Beck vd. (1983) tarafından geliştirilen, Şahin vd.(1993) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan “Sosyotropi-Otonomi Ölçeği” ile Rosenbaum (1980) tarafından geliştirilen, Siva (1991) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan “Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; örnekleme yer alan öğrencilerin çoğunun otonom kişilik özelliği sergilediği, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha çok sosyotropik kişilik özelliğine sahip olduğu, örnekleme yer alan öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin yüksek olduğu, cinsiyet değişkeni açısından kadın öğrencilerin öğrenilmiş güçlülüklerinin erkek öğrencilerden daha fazla olduğu, sosyotropik eğilimler arttıkça öğrenilmiş güçlülüklerin de arttığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sosyotropik kişilik, Otonomik kişilik, Öğrenilmiş güçlülük, Lise öğrencileri

Investigation of Learned Resourcefulness Levels of High School Students According to Sociotropic Autonomic Personality Traits

Abstract

Sociotropy and autonomy are personality traits defined as dominant traits over the individual's psychological functions. While sociotropic personality is the ability of the individual to interact positively with others; Autonomic personality is defined as the ability to protect and increase the independence and personal rights of the individual. The concept of learned resourcefulness, on the other hand, is evaluated as the skills that enable the individual to control the factors such as thoughts, feelings and pain that prevent their goal-directed behaviors. In this sense, it can be said that learned resourcefulness is the antithesis of learned helplessness. This research, in which the relationship between

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, mustafahithit47@gmail.com

² Milli Eğitim Bakanlığı, turansimsek75@hotmail.com.tr

the learned resourcefulness levels of high school students and their sociotropic personality traits is tried to be revealed; It is a descriptive and relational study aiming to examine the current situation. The sample group of the study consists of 253 high school students.

In collecting research data, "Personal Information Form" Beck et al. (1983) and adapted into Turkish by Şahin et al. (1993), the "Sociotropy-Autonomy Scale" and the "Rosenbaum Learned Resourcefulness Scale" developed by Rosenbaum (1980) and adapted into Turkish by Siva (1991) were used. As a result of the research; It has been learned that most of the students in the sample exhibit autonomous personality traits, that female students have more sociotropic personality traits than male students, that students in the sample have higher levels of learned resourcefulness, that female students have more learned resourcefulness than male students in terms of gender variable, that as sociotropic tendencies increase. strength was also found to increase.

Keywords: *Sociotropic personality, Autonomic personality, Learned resourcefulness, High school students*

Giriş

İnsan karmaşık, anlaşılması güç bir varlıktır. Bu bağlamda insana ait tanımlar farklı disiplinler tarafından tanımlanmaya çalışılmıştır. Psikolojide kişilik kavramı da en geniş kavramlardan birisidir ve birçok farklı tanımlamaya sahiptir. Kişilik kavramı Latince "persona-maske" sözcüğünden türemiştir ve kişinin bireysel özelliklerinin toplamının oluşturduğu görüntü anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle kişilik; bireyin kendisi açısından, fizyolojik zihinsel ve ruhsal özellikleri hakkındaki bilgisidir. İnsanın başkaları açısından kişiliği, onun toplum içinde belirli özelliklere ve rollere (göreve) sahip olmasıdır. Kişilik ile ilgilenen psikologlar insanın kişiliğini ne yönde tanımlayacaklarına ayrıca psikolojiye ait bu alt dalın hangi konuları içereceğine dair birçok tartışma yapmışlardır (Mayer, 1998; McAdams, & Emmons, 1995; Sarason, Sarason, & Pierce 1996).

Kişilik psikologları, her bir bireyin özel ve eşsiz olduğundan yola çıkar. Bireyin gerçekten kim olduğuna değişik durumlarda nasıl farklı davrandığına odaklanır. Kişilik konusunda araştırmacıların üzerinde görüş birliği yaptıkları tanım ise, bireyin sahip olduğu, çeşitli durumlarda bilişlerini, güdülerini ve davranışlarını eşsiz bir şekilde etkileyen, dinamik, yapılaşmış özelliklerin kümesi olduğudur (Ryckman, 2008). Psikolojinin en önemli alt dallarından biri olan psikanaliz biliminin kurucusu Freud'a göre kişiliğin üç temel birimi vardır: id, ego, ve süper ego. İd, bireyin kaba, ilkel ve biyolojik temeline bağlı dürtülerine dayalı, hemen tatmin olmak isteyen yönünü ifade etmektedir. Ego id'in isteklerini gerçeklerin koşulları çerçevesinde karşılamaya çabalamaktadır. Süper ego ya da vicdan, bireyin içerikleştirmiş olduğu toplumun ahlak kurallarını temsil etmekte ve doğru ile yanlışın ayırt edicisidir (Köknel 2005). Freud davranışın büyük bir kısmının bilinçaltında güdülendiğini kabul etmektedir. Bilinç öncesi terimi farkına varabileceğimiz düşünce ve duyguları belirtmektedir. Kişiliğin üç temel birimi arasındaki çatışma bireyde kaygı uyandırmaktadır. Kişilik kavramını anlamada önemli bir diğer kavram ise kişilik özelliğidir. Kişilik özelliği ; kişiler arasındaki değişiklikleri oluşturan anlık ve süreklilik gösteren tutum ve davranışlardır. Son yıllarda yapılan araştırmalar kişilik özelliklerinin boyutlarını 5 maddede toplamıştır. Dışa dönüklük, güvenilir ve işbirlikçi olma, sorumluluk sahibi,

başarı odaklılık, duygusal açıdan dengeli olma, yeni deneyimlere açık olma. Kişiliği özellik boyutları üzerinde temsil etmeye ise kişilik görünümü adı verilmektedir. Kişilik görünümünü elde etmek için denekler ya kendilerini değerlendirmektedir ya da onları tanıyan başkaları tarafından değerlendirilmektedir (Köknel 2005). Sosyotropi ve otonomi, Beck'in bilişsel kuramında sıkça bahsettiği ve bireyin psikolojik fonksiyonelliği üzerinde baskın karakteristikler olarak tanımladığı kişilik özellikleridir. Bu kuramda sosyotropi (sosyal aidiyet), bireyin diğerleri ile pozitif etkileşim gösterebilme özelliği olarak tanımlanmaktadır. Yüksek sosyotropi özellikleri gösteren kişiler için, diğer insanlardan onay almak çok önemlidir. Bu bireylerin olumlu kendilik imgelerini sürdürebilmeleri, kendileri için önemli olan kişiler tarafından onaylanmalarına, sevimlerine, sayılmalarına, önemsenmelerine bağlıdır (Kaya, Aştı, Acaroğlu, Kaya ve Şendir 2006). Sosyotropi kişinin kişilerarası ilişkilerinde; aşırı şekilde bağıllık, kabul etme, yardım etme ve anlayışa önem vermesiyle ilişkilendirilebilir (Sato ve McCann, 2000). Sosyotropik kişilerin yaşam doyumunu öncelikle diğer insanlarla olan ilişkileriyle alakalıdır. Bu kişilerin olumlu imajlarını sürdürebilmeleri için önemli gördüğü kişilerce önemsenmeleri, onaylanmaları, sevimleri ve sayılmaları gerekir (Gorski ve Young, 2002). Sosyotropik kişiler bireysel ve bağımsız faaliyetlerden çok grup çalışmalarına daha uygundur (Barutçu ve Öktem,2003).Otonomi ise; bireyin bağımsızlığını, kişisel haklarını koruyabilme ve artırabilme özelliği olarak tanımlanmaktadır. Bu kişilik özelliği yüksek olan bireyler, kendi aktivitelerini yönlendirmekten, hedeflerine ulaşmaktan, çevrelerinde olup bitenleri kontrol etmekten ve başarılı olmaktan mutluluk duyarlar (Bagby ve ark. 2001:767). Babadağ (2001:37) otonomiye, insanın özgür düşünüp karar verme, kararını eyleme geçirme, özgür, bağımsız davranma gücü ve yetkisi olarak tanımlamaktadır. Otonomik özellikleri baskın kişiler genellikle, bireysel başarısızlık ihtimaline karşı kaygı taşırlar ve çevrelerini en yüksek seviyede kontrol etmek amacıyla başarısızlık ihtimalini en aza seviyeye indirmeye ilişkin davranışlar gösterirler .Otonomik kişilik özelliğindeki bireyler bireysel ve daha bağımsız çalışmalara yatkındırlar (Barutçu,Öktem, 2003).

Sosyotropik ve Otonomik Kişilik ile ilgili Yapılmış Çalışmalar

Uğurlu ve Pako (2016), 2012-2013 eğitim öğretim yılında Muğla ili merkezindeki lise son sınıfta okuyan 390 öğrenciye yönelik yaptıkları çalışmada; lise son sınıf öğrencilerinin sosyotropik-otonomik kişilik özelliklerini ele almışlardır. Araştırma sonucunda öğrencilerin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki saptamamışlardır. Cinsiyetler arasında ise kadınlarda sosyotropi, erkeklerde ise otonominin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Kaya ve diğerleri (2006)'nin , hemşirelik okuyan öğrencilere yönelik yaptıkları bir çalışmada ise; ailesiyle kalan öğrencilerin otonomik ve sosyotropik kişilik özelliklerinin akrabasının yanında ve yurtda kalanlara nazaran daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Kabakçı (1997)'nin “Üniversitedeki öğrencilerin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri buna bağlı yaşam olayları ve depresif belirtileri” çalışmasında ise ortalama üstü düzeyde depresif bulgular gösteren öğrencilerin, depresif olmayanlara oranla son dönemlerde daha yüksek stres verici sosyotropik olay yaşadıkları tespit edilmiştir. Akkaya (2009)'nın “Üniversite Öğrencilerinin Otonomik-Sosyotropik Kişilik Özellikleriyle Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri Arasındaki İlişki” adlı yüksek lisans araştırmasında ise üniversite öğrencilerinin, öğrenilmiş güçlülükleri ile sosyotropi düzeyleri arasında zayıf , otonomi düzeyleri arasında ise orta şiddette pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri arasında cinsiyet, öğrenim görülen fakülte, sınıf

düzei sosyo-ekonomik düzey ve öğrenimine ailesinin yanında ya da ailesinden uzakta devam etme değışkenlerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Barutçu ve Öktem (2003)'in çalışmasında ise; sosyotropik kişilik özelliğini ifade edenlerin grup çalışmalarına daha yatkın olduğu, buna karşılık otonomik kişilik özelliğine sahip olanların ise bireysel ve bağımsız işlerde çalışmaya daha yatkın oldukları ifade edilmiştir. Yapılan araştırmalar, sosyotropik ve otonomik kişilik özelliklerinin farklı cinsiyetlerde bulunma oranlarının farklılık gösterdiğini, sosyotropik kişilik özelliğinin kadınlarda daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Kwon vd., 2001:131). Campbell, Kwon, Reff ve Williams (2003); yaptıkları bir araştırmada 165 üniversite öğrencisinin otonomik, sosyotropik ve uyma davranışlarını incelemişlerdir. Buna göre, otonominin zayıf sosyal uyumla ilişkili olduğu, sosyotropi ile mesleki ve sosyal uyum arasında anlamlı pozitif bir ilişki bulunduğu ve sosyotropik bireylerin kişisel çıkarlarına rağmen, zayıf sosyal uyumlarının olamayacağı sonucuna ulaşmışlardır. Sato ve McCann (2000); 133'ü kız, 122'si erkek olmak üzere 255 üniversite öğrencisinin sosyotropi otonomi ve depresyon ilişkilerini araştırmışlardır. Beck Depresyon Envanteri'nden elde edilen ölçümlerin, otonomiye nazaran, sosyotropi ile daha ilişkili olduğunu göstermiştir. Narduzzi ve Jackson (2002)'in yeme bozukluğu olan Kanadalı üniversite öğrencilerinin sosyotropik otonomik özelliklerine yönelik yaptıkları bir araştırma da ise; sosyotropik özelliğın istem dışı yeme bozukluklarıyla ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Son yıllarda yapılan araştırmalarda, öğrenilmiş güçlülük kavramı, adından sıkça söz ettirmekte ve birçok araştırmanın konusu haline gelmektedir. Öğrenilmiş güçlülük kavramı; bireyin bugüne dek öğrenmiş olduğu, hedefe yönelik davranışlarını engelleyen düşünce, duygu ve acı gibi etkenleri denetim altına almasını mümkün kılan beceriler olarak tanımlanmaktadır (Rosenbaum,1983; 1990'den Akt. Güloğlu ve Aydın, 2007). Bireyin; duygusal ve fizyolojik tepkileriyle başa çıkmak için kişisel kaynaklarından ve bilişlerinden yararlanması, planlama, problemi tanımlama, seçenekleri değerlendirme ve sonuçları tahmin etme gibi problem çözme stratejilerini kullanması, doyumunu erteleyebilme becerisine ve içsel olaylarını erteleyebileceğine dair genel bir inanca sahip olması gibi davranışlar öğrenilmiş güçlülük kavramı içine girmektedir. Öğrenilmiş güçlülük kavramı organizmanın karşılaştığı olumsuz bir durumu düzeltmek için gerekli gücü ve yeteneği olmasına rağmen değışim için gerekli olan davranışları yapmaması anlamına gelen öğrenilmiş çaresizlik kavramıyla yakından ilgilidir (Seligman ve Maier, 1967; Rosenbaum ve Jaffe, 1983). Öğrenilmiş güçlülüğün, öğrenilmiş çaresizliğin karşıt-tezi olduğunu belirten Rosenbaum 'un bu görüşü bazı çalışmalarla da desteklenmiştir. Örneğın, Rosenbaum ve Ben-Ari'nin (1985) yaptıkları bir çalışmanın bulguları, öğrenilmiş güçlülük düzeyi yüksek olan deneklerin düşük olanlara oranla anagramları çözmek için daha fazla çaba sarf ettikleri ve daha fazla anagram çözdüklerini göstermiştir. Deneyin ilk aşamasında aynı ölçüde başarısızlık yaşayan deneklerden yüksek öğrenilmiş güçlülük düzeyine sahip olanların, ikinci aşamada daha fazla çaba göstermeleri, bu deneklerin öğrenilmiş çaresizliğe karşı daha dirençli olduklarına işaret etmektedir. Bu da büyük bir olasılıkla öğrenilmiş güçlülük düzeyi yüksek olan bireylerin başarısızlığın yarattığı stresle başa çıkabilmek için gerekli olan bilişsel becerilere daha fazla sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Rosenbaum ve Ben-Ari'ye göre (1985), yüksek öğrenilmiş güçlülüğü olan bireyler, başarılı olduklarında, bu başarının kendi çabaları sonucu olduğunu düşünmektedirler (Kennett, 1994). Buna karşın öğrenilmiş güçlülüğü düşük bireyler ise, mücadeleden vazgeçmeye daha eğilimlidirler ve herhangi bir başarısızlıkla karşılaştıklarında bunu kendi yeteneksizliklerine bağlamaktadırlar (Kennett

ve Keefer, 2006). Araştırmalar ayrıca, öğrenilmiş güçlülüğün öğrenilmiş çaresizlik geliştirmeye karşı bir kalkan oluşturduğunu göstermektedir.

Öğrenilmiş Güçlülük ile ilgili Yapılmış Çalışmalar

Sürük (1994)'ün yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre, öğrenilmiş güçlülük yönünden cinsiyet önemli bir faktör olarak görülmezken, birinci – ikinci - üçüncü sınıf öğrencilerinin dördüncü sınıf öğrencilerine göre, akademik başarı algıları yüksek olan öğrencilerin orta ve düşük olan öğrencilere göre, ailelerinin gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin düşük olan öğrencilere göre ve boş zamanlarını etkin değerlendiren öğrencilerin değerlendirmeyen öğrencilere göre öğrenilmiş güçlülük düzeyleri anlamlı ölçüde yüksek bulunmuştur.

Eğitim kurumlarında yapılan araştırmalardan birinde Akgün (2004) üniversite öğrencilerinden, öğrenilmiş güçlülük düzeyleri yüksek olanların, başarı düzeylerini arttırmalarını engelleyen stresli durumlarla daha etkili mücadele edip edemediklerini araştırmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, stresin negatif etkisi öğrenilmiş güçlülük ile makul bir düzeye indirilebilmektedir. Araştırmada aynı zamanda düşük öğrenilmiş güçlülük düzeyine sahip olan öğrencilerin akademik başarı düzeylerinin de düşük olduğu saptanmıştır. Edwards ve Riordan (2001) tarafından Güney Afrika'da siyah ve beyaz öğrenciler üzerinde öğrenilmiş güçlülük konusunda yapılan bir çalışmanın sonucunda da, öğrenilmiş güçlülük düzeyi siyah öğrencilerde anlamlı bir biçimde yüksek çıkmıştır. Çalışma, öğrenilmiş güçlülük düzeyinin kültürel bakımdan araştırılmaya değer olduğunu belirtmektedir. Zauszniewski, Chung, Chang ve Krafcik (2002), yaptıkları araştırmada okul çağındaki çocukların öğrenilmiş güçlülüklerinin yordayıcılarını araştırmışlardır. 122 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmada, çocuğun otomatik düşüncelerinin ve annelerinin güçlülüğünün; çocuğun öğrenilmiş güçlülüğünün bir yordayıcısı olduğunu tespit etmişlerdir. Mc Whirter (1997) tarafından yalnızlık, öğrenilmiş güçlülük, özgüven ve cinsiyet arasındaki ilişki açısından kolej öğrencilerine yönelik yapılmış bir başka araştırmada, cinsiyet ile öğrenilmiş güçlülük arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Güloğlu ve Aydın (2007), ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin otomatik düşünce biçimleri ile öğrenilmiş güçlülük düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve yüksek öğrenilmiş güçlülüğe sahip öğrencilerin kendilerine, geleceğe ve dünyaya ilişkin bakış açılarının düşük öğrenilmiş güçlülüğe sahip olanlara göre daha olumlu olduğu sonucuna varmışlardır. Ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada ise, öğrenilmiş güçlülük düzeyleri yüksek olanların düşük olanlara oranla daha geniş bir yelpazede başa çıkma becerilerini kullandıkları, zorlayıcı ya da tehdit edici durumlarla başa çıkmada daha iyi oldukları görülmüştür (Türkel ve Tezer, 2008).

Duyuşsal özellikler açısından öğrenilmiş güçlülüğün ele alındığı çalışmalarda ise, duygusal zekâ ve rol belirsizliğinin öğrenilmiş güçlülüğü yordadığı (Polatçı ve Boyraz, 2010), öğrenilmiş güçlülük ve yalnızlık arasında negatif ilişki olurken, sosyal özyeterlilikle pozitif ilişki olduğu (Erozkan ve Deniz, 2012), öğrenilmiş güçlülük düzeyi artan öğrencilerin iç kontrol odaklılık eğilimlerinin de artacağı (Coşkun, 2009) belirtilmiştir. Akgün ve Ciarrochi (2003) tarafından yapılan bir başka araştırmaya göre, öğrenilmiş güçlülüğü yüksek olan bireyler çeşitli öz-kontrol becerileri kullanarak, performanslarında stresin olumsuz etkisini azaltabilmektedirler. Bu bakımdan stresli durumlar karşısında öğrenilmiş güçlülüğü yüksek bireyler düşük olanlara göre daha başarılı olabilirler. Bireyde öğrenilmiş güçlülüğün yüksek olması, dağarcığında her türlü başa çıkma ve kendini denetleme becerilerinin yaygın biçimde bulunduğu anlamına gelmektedir. Böylece, bu özelliklere sahip birey, stresle başa çıkmada, bu

donanımı sayesinde stresörlerden (stres verici) daha az etkilenebilmekte ve daha az psikolojik sorun yaşayabilmektedir (Dağ, 1992).

Literatür incelendiğinde özellikle, öğrenilmiş güçlülükle kontrol odağı arasındaki ilişkiyi belirleyen araştırma (Dağ, 1992; Akbalık, 2005) sonuçları ve Ceylan (2005)'in kişilik ve stresle başa çıkmada kullanılan bilişsel stratejilerle ilgili araştırma verileri, Beck'in tanımladığı, sosyotropik ve otonomik kişilik özellikleri ile öğrenilmiş güçlülük arasında bir bağıntı olabileceğini düşündürmüştür.

Alanyazın incelendiğinde hem kişilik özelliklerine hem de öğrenilmiş güçlülüğe dair yeterli düzeyde yerli ve yabancı çalışmalar mevcut iken; yapılan bu araştırma lise öğrencilerinde her iki olgunun birlikte ele alınması bakımından ve literatürde oluşan boşluğu doldurması anlamında önem arz etmektedir. Lise öğrencilerinin sosyotropik otonomik kişilik özellikleriyle öğrenilmiş güçlülük düzeyleri arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığını cinsiyet ve sınıf düzeyi gibi değişkenler açısından irdelemeyi amaç edinen bu çalışmada aşağıdaki sorular yanıtlanmaya çalışılmıştır:

1. Öğrencilerin betimlenen kişilik özellikleri ve öğrenilmiş güçlülükleri hangi düzeydedir?
2. Cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre kişilik özelliklerinde anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre öğrenilmiş güçlülük düzeylerinde anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Öğrencilerin kişilik özellikleriyle öğrenilmiş güçlülük düzeyleri anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma; mevcut durumu incelemeyi amaçlayan betimsel ve ilişkisel bir çalışmadır. Betimsel çalışmalarda; bir konudaki mevcut durum araştırılarak, belirlenirken; ilişkisel çalışmalarda ise, ilki ya da daha fazla değişken arasında ilişki olup olmadığı ortaya konulur. Bu doğrultuda çalışmada, öğrencilerin göstermiş oldukları kişilik özellikleriyle öğrenilmiş güçlülük düzeyleri ve bunlar arasındaki ilişki niceliksel olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu; 2018-2019 eğitim öğretim yılında Kayseri Kocasinan Anadolu Lisesinde farklı sınıf düzeyi ve şubelerde öğrenim gören 253 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 16.20 ± 16.40 'tır.

Tablo 1. *Cinsiyet Değişkenine Göre Frekans Sayısı ve Yüzde Değerleri*

Cinsiyet	Frekans	Yüzdelik (%)
Kadın	129	51
Erkek	124	49
Toplam	253	100

Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere; katılımcıların %51 (129)'ini kadın öğrenciler; %49 (124)'unu erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

Tablo 2. Sınıf Değişkenine Göre Frekans Sayısı ve Yüzde Değerleri

Sınıflar	Frekans	Yüzdelik (%)
9	57	22.5
10	62	24.5
11	66	26.1
12	68	26.9
Toplam	253	100

Tablo 2’de de görüldüğü üzere örnekleme yer alan öğrencilerin 57’si (%22.5) 9.sınıf, 62’si (%24.5) 10.sınıf, 66’sı (%26.1) 11.sınıf ve 68’i (%26.9) 12.sınıf öğrencisidir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında demografik özellikleri belirlemek amacıyla “Kişisel Bilgi Formu”, Beck vd. (1983) tarafından geliştirilen, Şahin vd. (1993) tarafından Türkçe ’ye uyarlanan “Sosyotropi-Otonomi Ölçeği” ile Rosenbaum (1980) tarafından geliştirilen, Siva (1991) tarafından Türkçe ’ye uyarlanan “Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği” kullanılmıştır.

Sosyotropik Test Ölçeği

Bu ölçek; Beck ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Ölçeği, Türkçe’ye Şahin ve arkadaşları uyarlamıştır (Savaşır ve Şahin 1997). 5’li Likert tipinde (0-1-2-3-4) 30 maddelik bir ölçektir. Her bir madde için “sizi ne kadar tanımlıyor?” sorusuna karşılık “Hiç tanımlamıyor” dan başlayıp, “Çok iyi tanımlıyor” a kadar giden yanıt seçenekleri vardır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 30, en yüksek puan 120’dir. Sosyotropi puanı için 1, 4, 5, 7, 8, 11, 15, 17, 18, 19, 24, 26, 27, 29, 31, 33, 34, 35, 38, 40, 44, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 56, 58 ve 59.maddeler toplanır. Ölçekte; sosyotropik kişilik özellikleri; onaylanmama kaygısı, ayrılık kaygısı ve başkalarını memnun etme olma üzere üç farklı boyuttan oluşmaktadır. Sosyotropi alt ölçeği için .83, güvenirlik katsayısı saptanmıştır (Savaşır ve Şahin, 1997). Bu çalışmada ise güvenirlik katsayısı sosyotropi alt ölçeği için .80 bulunmuştur. Yüksek puanlar sosyotropi alt testinde yüksek sosyotropik kişilik özelliklerine işaret eder. İstatistiksel anlaşılabilirliği artırmak için puan aralıkları ise; “Çok iyi tanımlıyor” (4.20 - 5.00), “İyi tanımlıyor” (3,40 - 4.19), “Oldukça tanımlıyor” (2.60 - 3.39), “Biraz tanımlıyor” (1.80-2.59), “Hiç tanımlamıyor” (1-1.79) şeklinde kategorize edilebilir.

(Savaşır, I. ve Şahin, N.H. (1997). *Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler.*)

Otonomik Test Ölçeği

Bu ölçek; Beck ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Ölçeği, Türkçe’ye Şahin ve arkadaşları uyarlamıştır (Savaşır ve Şahin, 1997). 5’li Likert tipinde (0-1-2-3-4) 30 maddelik bir ölçektir. Her bir madde için “sizi ne kadar tanımlıyor?” sorusuna karşılık “Hiç tanımlamıyor” dan başlayıp, “Çok iyi tanımlıyor” a kadar giden yanıt seçenekleri vardır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 30, en yüksek puan 120’dir. Otonomi puanı için ; 2, 3, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 20, 21, 22, 23, 25, 28, 30, 32, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 45, 48, 51, 54, 55, 57 ve 60. maddeler toplanır. Ölçekte, otonomik kişilik özellikleri ; kişisel başarı, özgürlük ve yalnızlıktan hoşlanma olarak üç boyutlu olarak ölçülmektedir. (Serinkan ve Barutçu,

2006:317). Yapılan araştırmada otonomi alt ölçeği için .81 güvenilirlik katsayıları saptanmıştır (Savaşır ve şahin, 1997). Bu araştırmada ise Otonomi alt ölçeği için güvenilirlik katsayısı .81 olarak hesaplanmıştır. Otonomi alt testinden alınan yüksek puanlar yüksek düzeydeki otonom özellikleri göstermektedir. İstatistiksel anlaşılabilirliği artırmak için puan aralıkları ise; “Çok iyi tanımlıyor” (4.20 - 5.00), “İyi tanımlıyor” (3,40 - 4.19), “Oldukça tanımlıyor” (2.60 - 3.39), “Biraz tanımlıyor” (1.80-2.59), “Hiç tanımlamıyor” (1-1.79) şeklinde kategorize edilebilir.

(Savaşır, I. ve şahin, N.H. (1997). *Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler.*)

Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği (RÖGÖ)

Orijinal formu M. A. Rosenbaum (Rosenbaum, 1980) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe’ye uyarlanması, güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları Ayşe Siva tarafından yapılmıştır (Siva, 1991). Bu ölçek stres yaratan yaşam olayları ile ne kadar etkili bir biçimde baş edildiğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği ile ölçülen özellikler, duygusal tepkileri düşüncelerle denetleyebilme becerisine, problem çözme stratejilerine, anlık doyumları erteleyebilme ve içsel olayları düzenleme yeteneğine ilişkin kişinin kendi algılarıdır (Savaşır ve şahin, 1997). Ölçeğin güvenilirlik katsayıları iç tutarlık ve test tekrar-test yöntemi ile hesaplanmıştır. Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .78 olarak bulunmuştur. 5 ve 21. maddeler $p < .01$ düzeyinde; diğer maddeler ise $p < .001$ düzeyinde anlamlı korelasyon gösteren ölçeğin, madde toplam korelasyonları .11 ile .51 arasında değerlen değerlerde anlamlı bulunmuştur (Dağ, 1991). Bu ölçek, 36 maddeden oluşan bir ölçektir. Maddelere verilen yanıtlara ilişkin seçenekler “Hiç tanımlamıyor”, “Biraz tanımlıyor”, “Oldukça iyi tanımlıyor”, “İyi tanımlıyor” ve “Çok iyi tanımlıyor” şeklinde dir. Puanlama birden beşe doğrudur. Ancak 4, 6, 8, 9, 14, 16, 18, 19, 21, 29, 35 no.lu maddeler ters yönde puanlanmaktadır. Ölçeğin bu çalışma için hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı .77’dir. 36 maddeden oluşmakta olan ölçekten 36 ile 180 arasında değerlen puanlar alınabilmektedir. Ölçekte yükselen puanlar kendini denetleme becerilerinin yüksekliğine; bir diğer deyişe ölçekte temsil edilen başa çıkma stratejilerinin sıklıkla uygulandığına işaret etmektedir (Savaşır ve şahin, 1997).

(Siva, N. A. (1991). *İnfertilite’de Stresle baş etme, Öğrenilmiş Güçlülük ve Deprosyonun İncelenmesi.*)

Verilerin Analizi

Bu çalışmadan elde edilen verilerin analizinde SPSS 22.0 istatistik programı kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach’s Alpha değer, homojenlik testi, öğrencilerin SOSOTÖ ve RÖGÖ ölçeklerinden aldıkları puanların; cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere bağımsız grup t testi, sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA), kişilik özellikleri ile öğrenilmiş güçlülük ilişkisinde ise korelasyon yöntemi kullanılarak elde edilen bulgular tablolarda gösterilmiştir. Cronbach-alpha iç tutarlılık katsayısı sosyotropik kişilik ölçeği için .802, otonomik kişilik ölçeği için .810, öğrenilmiş güçlülük ölçeği için .743 olarak tespit edilmiştir. Bir testin güvenilirlik katsayısının 1’e yaklaşması güvenilirliğin yüksek olduğu yani ölçme sonuçlarına karışan tesadüfi hataların az olduğu anlamına gelir. Genel olarak bir testin güvenilirliğinin yorumlanmasında hesaplanan güvenilirlik katsayısının 0.700 ve daha yüksek olması yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2011). Elde edilen verilere göre çalışmada kullanılan tüm

ölçeklerin güvenilir olduğu görülmektedir. Ayrıca ölçek sorularına verilen yanıtlar $P < 0.05$ anlamlılık derecesi ile % 95'lik güven aralığında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Etik Yönü

Araştırmayı uygulamaya başlamadan önce araştırmanın yapılacağı okulun bağlı bulunduğu Kayseri Kocasinan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü çalışma konusunda bilgilendirilmiş, araştırmanın gerçekleştirildiği okul yöneticisi ile ders öğretmenlerinden gerekli izinler alınmıştır. Araştırmaya katılım sağlayan her öğrenci için “Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu” doldurulmuş ayrıca bu formun öğrenci velileri ve okul müdürünce de onaylanması sağlanmıştır. Öğrenciler; araştırmanın amacı, araştırma sırasında elde edilen verilerin başka amaçla kullanılmayacağı, sonuçlardan bireysel olarak olumsuz şekilde etkilenmeyecekleri ve araştırma bulgularında isimlerinin yer almayacağı konusunda bilgilendirilmiştir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular araştırmanın kendi örneklemini ile sınırlıdır. Ayrıca örneklem sayısının az olması, çalışmanın yalnızca bir lisede yapılmış olması ve belirli tarihleri kapsamı araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmaların merkezinde insan ögesinin bulunmasından kaynaklanan sınırlılıklar ve bu alanda kullanılan istatistiksel yöntemlerin duyarlıklarına ilişkin sınırlılıklar bu araştırma için de söz konusudur.

Bulgular

Bu bölümde örnekleme yer alan öğrencilerin sosyotropik-otonomik kişilik ölçeğinden ve öğrenilmiş güçlülük ölçeğinden aldıkları puanlar ile bu puanlar arasındaki ilişki tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 3. SOSOTÖ Ölçeklerinden Alınan Puanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	Sosyotropi_ort.	St.sapma	Otonomi_ort.	St.sapma
Kadın	129	67.31	16.43	80,37	15.27
Erkek	124	65.83	21.48	84,90	16.38
Toplam	253	66.58	19.15	82,68	15.96

Tablo 3’de görüldüğü gibi örnekleme yer alan öğrencilerin otonomi puan ortalamaları (82,68) sosyotropik puan ortalamalarından (66.58) daha yüksektir. Yani öğrenciler otonom kişilik özellikleri göstermektedir. Bununla birlikte, kadın öğrenciler daha sosyotropik (67.31), erkek öğrenciler ise daha otonom kişilik özelliği (84.90) sergilemektedir.

Tablo 4. SOSOTÖ Ölçeklerinden Alınan Puanların Sınıflara Göre Dağılımı

Sınıflar	N	Sosyotropi_ort.	St.sapma	Otonomi_ort.	St.sapma
9	57	69.73	15.69	76.57	17.63
10	62	67.98	21.01	78.53	17.51
11	66	64.13	22.43	86.54	13.98
12	68	64.35	16.19	87.83	11.82
Toplam	253	66.58	19.15	82,68	15.96

Tablo 4'ten de anlaşılacağı üzere; 9. ve 10.sınıflar, 11 ve 12. sınıflara göre daha sosyotropik yapıdadır. En yüksek düzeyde 9. sınıflar (69.73) bu kişiliği yansıtmaktadır. Otonomik kişilik özelliği ise sınıf düzeyleri arttıkça yükselmekte; 12. sınıflar en yüksek düzeyde (87.83) otonom kişiliği yansıtmaktadır. Araştırmanın yapıldığı tarihlerde, lise öğrencilerinin sınıf seviyelerine göre sosyotropik-otonomik özellikleriyle, öğrenilmiş güçlülük düzeylerine yönelik literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığı için verilerin karşılaştırılması yapılamamıştır.

Tablo 5. RÖG Ölçeğinden Alınan Puanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	RÖG_ort.	St. sapma
Kadın	129	115.2	.60031
Erkek	124	114.1	.50929
Toplam	253	114.8	.55662

Tablo-5'teki veriler doğrultusunda; örnekleme yer alan öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri 'oldukça İyi tanımlıyor'(110-130) aralığında yer almaktadır. Diğer bir deyişle, öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri genel olarak yüksektir. Kadın öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri (115.2), erkek öğrencilerden (114.1) daha yüksektir. Bu da kendini denetleme becerilerinin yüksekliğine; başa çıkma stratejilerinin sıklıkla uygulandığına işaret etmektedir.

Tablo 6. RÖG Ölçeğinden Alınan Puanların Sınıflara Göre Dağılımı

Sınıflar	N	RÖG_ort.	St. sapma
9	57	114.48	.42375
10	62	119.88	.52400
11	66	119.52	.50734
12	68	105.95	.64575
Toplam	253	114.94	.55662

Tablo-6 incelendiğinde öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin sınıflar bazında birbirine yakın olduğu görülmektedir. Ancak 12. sınıf öğrencilerinin diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha düşük öğrenilmiş güçlülüğe (105.95) sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmanın yapıldığı tarihlerde, lise öğrencilerinin sınıf seviyelerine göre sosyotropik-otonomik özellikleriyle, öğrenilmiş güçlülük düzeylerine yönelik literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığı için verilerin karşılaştırılması yapılamamıştır.

Tablo 7. Cinsiyet Değişkenine Göre SOSOTÖ Puanlarının Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Bağımlı değişken	Cinsiyet	N	SOSOTÖ_ort	t	df	p
Sosyotropik	Kadın	129	67.31	.616	251	.538
	Erkek	124	65.83			
Otonomik	Kadın	129	80.37	2.279	251	.024*
	Erkek	124	84.90			

Tablo-7'de görüldüğü gibi kadın öğrencilerin sosyotropik puan ortalamaları (67.31), erkek öğrencilerin ise otonomik puan ortalamaları (84.90) daha yüksektir. Cinsiyet değişkenine göre sosyotropik ve otonomik kişilik eğilimlerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden

önce, Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta sosyotropik ($L=.136$; $p> .05$) ve otonomik kişilik özellikleri ($L=.922$; $p> .05$) varyanslarının homojen olduğu görülmüştür.

Ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonuçlarına göre, öğrencilerin otonomik kişilik özellikleri arasında erkek öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t = 2.279$; $p< .05$). Yani başka bir deyişle; örneklemede ki erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre daha özgür davranıp, bağımsız hareket edebilme ve kararlarını davranışa dönüştürebilme yetisine sahip olduğu söylenebilir.

Sosyotropik kişilik özellikleri açısından ise cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir ($t = .616$; $p> .05$). Her ne kadar sosyotropik kişilik özelliğiyle cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamasa da kadın öğrencilerin, erkek öğrencilere göre karar ve eylemlerinde diğer insanlara daha bağımlı yani sosyotropik özellik sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 8. Cinsiyet Değişkenine Göre RÖG Ölçeği Puanlarının Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Bağımlı değişken	Cinsiyet	N	RÖG_or t.	t	df	p
Öğrenilmiş güçlülük	Kadın	129	115.2	.377	251	.707
	Erkek	124	114.1			

Tablo-8'de görüldüğü gibi öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük puan ortalamaları birbirine yakın olmakla birlikte; kadın öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük puan ortalamaları (115.2) erkek öğrencilere göre yüksektir. Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre öğrenilmiş güçlülük eğilimlerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta öğrenilmiş güçlülük varyanslarının ($L=.027$; $p< .05$) homojen olmadığı görülmüştür. Ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonuçlarına göre, öğrencilerin cinsiyeti ile öğrenilmiş güçlülükleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($t=.377$; $p> .05$).

Tablo 9. Sosyotropi Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Sınıf Düzeyi	N	Sosyotropi Ort.	Varyansın kaynağı	F	p
9	57	69.73	Gruplar arası Grup içi	1.291	.278
10	62	67.98			
11	66	64.13			
12	68	64.35			
Toplam	253	66.58			

Tablo-9'da görüldüğü gibi 9.sınıf öğrencilerinin sosyotropik puan ortalaması (69.73) diğer sınıf seviyelerine göre daha yüksektir. Öğrencilerin sosyotropi düzeylerinin öğrenim görmekte oldukları fakülterlere göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemeden önce, iki dağılımın varyanslarının homojenliğini belirlemek amacıyla kullanılan Levene's testi sonuçlarına bakılmış ve varyanslarının homojen olduğu ($L = 1,61$; $p>.05$) görülmüştür.

Öğrencilerin sosyotropik kişilik düzeyleri sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda sınıf düzeyine göre ortalamalar arasındaki fark anlamlı değildir. ($F=1.291$; $p>.050$). Yani; öğrencilerin 9. 10. 11. ve 12. sınıf öğrencisi olmalarıyla sosyotropik özellik göstermeleri arasında bir ilişkinin bulunmadığı söylenebilir. Fakat tablodaki verilerden hareketle; 9. ve 10. sınıflar, 11. ve 12. sınıflara göre daha sosyotropik yani başkalarına bağlı yapıdadır. En yüksek düzeyde 9. sınıflar bu kişiliği yansıtmaktadır.

Tablo 10. Otonomi Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Sınıf Düzeyi	N	Otonomi_ort.	Varyansın kaynağı	F	p
9	57	76.57	Gruplar arası Grup içi	8.533	.000*
10	62	78.53			
11	66	86.54			
12	68	87.83			
Toplam	253	82.68			

Tablo-10'da da görüldüğü üzere 12.sınıf öğrencilerinin otonomik puan ortalaması (87.83) diğer sınıf seviyelerine göre daha yüksektir. Öğrencilerin otonomik düzeylerinin öğrenim görmekte oldukları sınıflara göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemeden önce, iki dağılımın varyanslarının homojenliğini belirlemek amacıyla kullanılan Levene's testi sonuçlarına bakılmış ve varyanslarının homojen olduğu ($L= 2,08$; $p>,05$) görülmüştür.

Öğrencilerin otonomik kişilik düzeyleri sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda sınıf düzeyine göre ortalamalar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($F=8.533$; $p<.005$). Tukey HSD test sonuçlarına bakıldığında 9. 10. 11. ve 12. sınıflar arasındaki farklılık 12. sınıflar lehinedir.

Burada dikkati çeken nokta ise; öğrencilerin sınıfları yükseldikçe bağımsız karar alma ve davranabilme özelliğinin de gelişmiş olmasıdır. Bu hususun nedeni ise Psikolojide ki "büyüme ve olgunlaşma" kavramlarıyla açıklanabilir.

Tablo 11. Öğrenilmiş Güçlülük Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Sınıf Düzeyi	N	RÖG_ort.	Varyansın Kaynağı	F	p
9	57	114.48	Gruplar arası Grup içi	7.665	.000*
10	62	119.88			
11	66	119.52			
12	68	105.95			
Toplam	253	114.94			

Tablo-11'de görüldüğü gibi tüm sınıflar seviyesinde öğrenilmiş güçlülük puanları birbirine yakın düzeydeyken;10.sınıfların öğrenilmiş güçlülük ortalamaları (119.88) en yüksektir. Öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda sınıf düzeyine göre ortalamalar

arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($F=7.665$; $p<.05$). Tukey HSD test sonuçlarına bakıldığında 10-11 ve 10-12. sınıflar arasındaki farklılık 10. sınıflar lehinedir. 10. sınıf öğrencilerinin, diğer öğrencilere göre sorunlar karşısında daha fazla mücadele etmeye, çaba göstermeye ve başarmak için savaşmaya meyilli oldukları söylenebilir.

Tablo 12. Bağımsız Değişkenler Açısından SOSOTÖ ve RÖG Düzeyleri Arasındaki Korelasyon Analizi

Bağımsız değişkenler		Cinsiyet	Sınıf	Sosyotropik kişilik düzeyi	Otonomik kişilik düzeyi	Öğrenilmiş güçlülük düzeyi
Cinsiyet	P.	1	-.029	-.077	-.143*	-.024
	Sig.		.647	.225	.023	.707
	N	253	253	253	253	253
Sınıf	P.	-.029	1	.062	.285**	-.160*
	Sig.	.647		.326	.000	.011
	N	253	253	253	253	253
Sosyotropik kişilik düzeyi	P.	-.077	.062	1	-.033	.291**
	Sig.	.225	.326		.605	.000
	N	253	253	253	253	253
Otonomik kişilik düzeyi	P.	-.143*	.285**	-.033	1	.076
	Sig.	.023	.000	.605		.229
	N	253	253	253	253	253
Öğrenilmiş güçlülük düzeyi	P.	-.024	-.160*	.291**	.076	1
	Sig.	.707	.011	.000	.229	
	N	253	253	253	253	253

Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).*

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).**

Tablo-12 'deki korelasyon test sonuçları doğrultusunda; öğrencilerin cinsiyetleri ile otonomik kişilik eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($P = .023 < .05$ $r = -.143$). Negatif yönde ve zayıf olan bu ilişkiye göre, cinsiyet farklılaştıkça otonomik özelliklerde farklılaşmaktadır. Sınıf düzeylerinin otonomik kişilik özellikleri ile pozitif yönde ($P = .000 < .05$ $r = .285$); öğrenilmiş güçlülük düzeyleri ile negatif yönde bir anlamlılığı söz konusudur ($P = .011 < .05$, $r = -.160$). Öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça otonomik kişilik özellikleri artmaktayken, öğrenilmiş güçlülük düzeyleri azalmaktadır.

Ergenlik döneminde yaş ilerledikçe yaşanan sorunların artması, ergenin bağımsız karar verme ihtiyacını etkilemekteyken diğer taraftan sorunlarla mücadele edebilme gücünü yani öğrenilmiş güçlülük yetisini de zayıflatabilmektedir. Bunun yanında sosyotropik kişilik özellikleri ile öğrenilmiş güçlülük düzeyleri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır ($P = .000 < .05$ $r = .291$).

Öğrencilerin sosyotropik eğilimleri arttıkça öğrenilmiş güçlülükleri de artmaktadır. Bu veriden hareketle, öğrencilerin herhangi bir alanda başarı elde edebilmelerinde başkalarına bağımlı olma gereksiniminin önemli bir rol oynadığı ileri sürülebilir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada kişilik tiplerinden sosyotropik ve otonomik kişiliğin lise öğrencileri tarafından nasıl algılandığı, belirtilen ifadelerin kendilerini nasıl tanımladığı araştırılmış ayrıca öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin hangi seviyede olduğu, kişilik özellikleriyle öğrenilmiş güçlülükleri arasında bir bağıntının olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçların karşılaştırmasını yapma adına literatür incelendiğinde, liseli öğrencilerin kişilik özellikleriyle öğrenilmiş güçlülük ilişkisini inceleyen araştırmalara pek rastlanmamakla beraber araştırma sonucunda elde edilen bazı bulguların, konunun teorik yapısıyla uyumlu olduğu görülmektedir.

Araştırma sonucunda, araştırmaya katılan öğrencilerin “cinsiyetlerine” göre genel sosyotropi-otonomi ölçek değerlerine bakıldığında; örnekleme yer alan öğrencilerin çoğunun otonom kişilik özelliği gösterdikleri, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha sosyotropik kişilik özelliği sergiledikleri görülmüştür. Sosyotropik kişilik özellikleri açısından ise cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken, otonomik özellikler bakımından erkek öğrenciler lehine anlamlı bir farklılaşma söz konusudur.

Bu konu ile ilgili McBride ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada; kadınların erkeklere göre daha sosyotropik kişilik özelliklerine sahip oldukları, erkeklerinde kadınlara kıyasla daha otonomik özelliklere sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır (Akt. Serinkan ve Barutçu, 2006).

Akkaya (2009)’nın “Üniversite Öğrencilerinin Otonomik-Sosyotropik Kişilik Özellikleri ile Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri Arasındaki İlişki” adlı yüksek lisans araştırmasında ise kadın öğrencilerin sosyotropi puan ortalamalarının erkek öğrencilerin sosyotropi puan ortalamalarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşması araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Kwon ve arkadaşları (2001) tarafından yapılan bir araştırmada ise, sosyotropik ve otonomik kişilik özelliklerinin farklı cinsiyetlerde bulunma oranlarının farklılık gösterdiği, sosyotropik kişilik özelliğinin kadınlarda daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

Kaya ve arkadaşları (2006) ise; “Hemşire öğrencilerin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi” adlı çalışmada elde edilen bulgunun aksine, kadın ve erkek öğrencilerin sosyotropi-otonomi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunmadığını saptamışlardır. Bunun yanında Kabakçı (2001)’nin “Üniversite Öğrencilerinde Sosyotropik-Otonomik Kişilik Özellikleri, Yaşam Olayları ve Depresif Belirtiler” adıyla yaptığı deneysel çalışmada, cinsiyet faktörünün bu kişilik özelliklerine temel bir etkisi bulunmadığını, sosyotropik özelliklerin cinsiyet farklılığı gösterebileceğini ve kadınların sosyotropik özellikler geliştirmeye daha eğilimli olabileceğini bildirmekle birlikte, yapılan araştırmalarda bu konunun göz ardı edildiğine dikkat çekmektedir.

Sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri ölçeklerinden alınan puanların sınıflara göre dağılımına bakıldığında; 9. ve 10. sınıflar, 11. ve 12. sınıflara göre daha sosyotropik yapıdadır. En yüksek düzeyde 9. sınıflar bu kişiliği yansıtmaktadır. Otonomik kişilik özelliği ise sınıf düzeyleri arttıkça yükselmekte; 12. sınıflar en yüksek düzeyde otonom kişiliği yansıtmaktadır. Örnekleme yer alan öğrencilerin genel olarak öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin yüksek olduğu, cinsiyete göre ise kadın öğrencilerin öğrenilmiş güçlülüklerinin erkeklerden daha yüksek bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın yapıldığı tarihlerde lise öğrencilerinin sınıf seviyelerine göre sosyotropik-otonomik özellikleriyle, öğrenilmiş güçlülük düzeylerine yönelik literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığı için verilerin karşılaştırılması yapılamamıştır.

Öğrenilmiş güçlülük konusunda Coşkun (2009)'un "Ortaöğretim Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri ve Aile İçi İlişkileri" adlı çalışmasında kadın öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, erkek öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinden yüksek olduğu bulgusu çalışmamızdaki bulguyla paralellik göstermektedir. Ancak Türkiye'de Boyraz ve Aydın (2003) tarafından "Yetiştirme Yurdu ve Anne-Baba Yanında Kalan Ergenlerde Öğrenilmiş Güçlülük" adıyla yapılan bir araştırmada kadınlarla erkeklerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinde bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Benzer şekilde Sarı (2004)'nın "Üniversite Öğrencilerinde Bazı Değişkenlere göre Öğrenilmiş Güçlülük" adıyla yaptığı ve üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre öğrenilmiş güçlülük düzeylerini incelediği araştırmasında da cinsiyet açısından bir farklılığa rastlanmadığı görülmüştür.

Sınıflara göre öğrenilmiş güçlülük düzeyleri açısından bakıldığında; öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin sınıflar bazında birbirine yakın olduğu görülmektedir. En yüksek 10. ve 11. sınıflarken; 12. sınıf öğrencilerinin diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha düşük öğrenilmiş güçlülüğe sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Sarıcı (1999)'nın "Üniversite Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri, Ben Durumları ve Sosyo-Ekonomik Düzeyleri Arasındaki İlişkileri" adıyla yaptığı üniversite öğrencilerinin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri ile ilgili çalışmasında 4. sınıf öğrencilerinin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin, diğer alt sınıflarinkinden daha yüksek olduğu görülürken; Sürük (1994)'ün; "Üniversite öğrencilerinin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri" adıyla üniversite öğrencileriyle yaptığı araştırmasında birinci, ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin dördüncü sınıftaki öğrencilerinkinden yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, sınıf düzeyinin tek başına öğrenilmiş güçlülükle ilişkilendirilmesinin olanaksız olduğunu, başka etkenlerin de söz konusu olabileceğini düşündürmektedir.

Bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenlerle olan ilişkisine bakıldığında; öğrencilerin cinsiyetleri ile otonomik kişilik eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmaktadır. Negatif yönde ve zayıf olan bu ilişkiye göre, cinsiyet farklılaştıkça otonomik özelliklerde farklılaşmaktadır. Sınıf düzeylerinin otonomik kişilik özellikleri ile pozitif yönde; öğrenilmiş güçlülük düzeyleri ile negatif yönde bir anlamlılığı söz konusudur. Sınıf düzeyleri arttıkça otonomik kişilik özellikleri artmaktayken, öğrenilmiş güçlülük düzeyleri azalmaktadır. Buna ilaveten sosyotropik kişilik özellikleri ile öğrenilmiş güçlülük düzeyleri arasında pozitif bir ilişki görülmektedir. Öğrencilerin sosyotropik eğilimleri arttıkça öğrenilmiş güçlülükleri de artmaktadır. Cinsiyetin; sosyotropik eğilimle, öğrenilmiş güçlülük düzeyi ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır. Ayrıca farklı sınıf düzeylerinin sosyotropik kişilik özelliğiyle ilişkisi de bulunamamıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular ve sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerileri sunmak mümkündür:

Devlet ve Özel okullarda öğrenim gören lise öğrencilerinin, sosyotropik-otonomik kişilik özelliklerini ve bunları etkileyen faktörleri ortaya koymak amacı ile daha geniş çalışma grupları ile araştırmalar yapılabilir. Bireylerin psikolojik ve fiziksel yaşam kalitelerinin arttırabilmeleri için farkında olmaları gereken birçok konuda olduğu gibi, öğrenilmiş güçlülük konusunda da bilinçlenmeleri sağlanabilir. Bu amaçla, anne ve babaların çocuk yetiştirme süreçlerini tesadüflerin etkisine bırakmayarak sağlıklı bir aile yapısı oluşturmaları için gerekli bilgiye ulaşmalarında eğitim olanaklarından olabildiğince yararlanmalarını sağlayacak kurumsal yapılar oluşturulabilir. Örgün eğitim kurumlarının program içeriklerinin öğrencilerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerini olabildiğince

arttırıcı niteliğe dönüştürülmesi sağlanabilir. Okul rehberlik programları dâhilinde, araştırmada en düşük öğrenilmiş güçlülüğe sahip olan 12. sınıf öğrencileri, öğrenilmiş güçlülük düzeylerini arttırıcı kişilik özelliklerini geliştirici grup çalışmalarına dahil edilebilir. Bu anlamda öğrencilerin kendi kişilik özelliklerine uygun yönlendirmenin yapılarak, mezuniyetleri sonrası kariyer planlarının oluşturulması desteklenebilir.

Kaynakça

- Akbalık, Ö. (2005). “Üniversite Öğrencilerinde Kaygı Belirtileri, İç-Dış Kontrol Odağı İnancı ile Öğrenilmiş Güçlülük Arasındaki İlişkiler,” Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Diyarbakır.
- Akgün, S. (2004). “The effects of situation and learned resourcefulness on coping responses. *Social Behavior and Personality*,” 32(5), 441-448
- Akkaya, E. (2009). “Üniversite Öğrencilerinin Otonomik-Sosyotropik Kişilik Özellikleri ile Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri Arasındaki İlişki”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.
- Aydın, A. S. “Ergenlerde Stresle Başa Çıkma Tarzları ile Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerini Arasındaki İlişki”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.
- Babadağ, K. (2001). “Meslekleşme ve kadın. I. Uluslararası & VIII. Ulusal Hemşirelik Kongresi,” Antalya, Türkiye, 29 Ekim – 2 Kasım 2000; Kongre Kitabı: 35-39
- Bagby R.M, Gilchrist EJ, Rector NA, Dickens SE, Joffe RT, Levitt A, Levitan RD, Kennedy SH (2001). “The stability and validity of the sociotropy and autonomy personality dimensions as measured by the revised personal style inventory, *Cognitive Therapy and Research*”, 25(6): 765-779.
- Barutçu, E. ve Öktem, Ş. (2003). “İş İşgören Uyumu Açısından Kişilik Özelliklerinin Değerlendirilmesi: Bir Uygulama” Ulusal Ergonomi Kongresi, 16-18 Ekim 2003, (41-49) Denizli, Türkiye.
- Beck, Aaron T. Epstein, N. Harrison, R. P. and Emery, G. (1983). “Development of The Sociotropy-Autonomy Scale: A Measure of Personality Factors in Psychopathology”, Unpublished Manuscript, Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Boyras, G. ve Aydın, G. (2003). “Yetiştirme Yurdu ve Anne-Baba Yanında Kalan Ergenlerde Öğrenilmiş Güçlülük”. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (20), 59-64.
- Büyükoztürk, Ş. (2011). “Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı (14. Baskı)”. Ankara: PEGEM Akademi.
- Campbell, D.G., Kwon, P., Reff, R.C., & Williams M.G. (2003). “Sociotropy and autonomy: an examination of interpersonal and work adjustment [Abstract]”. *Journal of Personality Assessment*, 80(2), 206-207.
- Ceylan, M. (2005). “Stresle başa çıkmada bilişsel stratejilerin kullanılmasında cinsiyet ve kişilik değişkeninin etkisi.” Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sporda Psiko Sosyal Alanlar, İzmir
- Coşkun, Y. (2009). “Ortaöğretim Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri ve Aile İçi İlişkileri”. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, Sayfa 104-118.
- Dağ, İ. (1992). “Kontrol Odağı, Öğrenilmiş Güçlülük ve Psikopatoloji İlişkileri”, *Psikoloji Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 27, 1-9.
- Edwards, D., ve Riordan, S. (2001). “Learned resourcefulness in black and white South African University students. *The Journal of Psychology*,” 134(5), 665-675.
- Erozkan, A. ve Deniz, S. (2012). The Influence of Social Self-Efficacy and Learned Resourcefulness on Loneliness. *TOJCE: The Online Journal of Counselling and Education*, 1(2), 57-74.
- Güloğlu, B. ve Aydın, G. (2007). “İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük ve Otomatik Düşünce Biçimi Arasındaki İlişki”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 157-168.
- Gorski, J., and Young, M. A. (2002). “Sociotropy/autonomy, Self-Construct, Response Style, and Gender in Adolescents. *Personality and Individual Differences*”, vol.32(3), pp.463-478.
- Kabakçı, E. (2001). “Üniversite Öğrencilerinde Sosyotropik/Otonomik Kişilik Özellikleri, Yaşam Olayları ve Depresif Belirtiler”. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(4): 273-282.
- Kaya, N. Aştı, T. Acaroğlu, R. Kaya, H. ve Şendir, M. (2006). “Hemşire öğrencilerin Sosyotropik-Otonomik Kişilik Özellikleri ve İlişkili Faktörlerin İncelenmesi”. *C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 10 (3).
- Köknel, Ö. (2005). “Kaygıdan Mutluluğa Kişilik”. 17. Baskı İstanbul : Altın Kitaplar; 2005. p.133-5.

- Kwon, P.D. Campbell, G. ve Williams, M.G. (2001). "Sociotropy and Autonomy: Preliminary Evidence for Construct Validity Using TAT Narratives", *Journal Of Personality Assessment*,_Vol:77, No:1, 128-138.
- McWhirter, B.T. (1997), "Loneliness, Learned Resourcefulness, and SelfEsteem in College Students", *Journal of Counseling and Development*,75, ss. 460-469.
- Narduzzi, K. J., & Jackson, T. (2002). "Sociotropy-dependency and autonomy as predictors of eating disturbance among canadian female collage students. *the Journal of Genetic Psychology*", 163(4), 389-401.
- Polatçı, S. ve Boyraz, E. (2010). "Öğretmenlerin Öğrenilmiş Güçlülüklerinin Kaynak ve Sonuçlarına İlişkin Bir Model Önerisi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), 137-154
- Ryckman, M.R. (1982). "Theories of Personality, 2nd. Ed., Brooks-Cole", Monterey, CA.
- Rosenbaum, M. ve Ben-Ari, K. (1985). "Learned helplessness and learned resourcefulness: Effects of non-contingent success and failure on individuals differing in self-control skills. *Journal of Personality and Social Psychology*," 48, 198-215.
- Sarı, T. (2004). "Üniversite Öğrencilerinde Bazı Değişkenlere göre Öğrenilmiş Güçlülük (Özet Kitabı). XIII. Ulusal Psikoloji Kongresi". *Toplumsal Barış: Dün, Bugün ve Yarın Kongre Kitabı* (s.260-261). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Sarı, S. (1999). "Üniversite Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri, Ben Durumları ve Sosyo-Ekonomik Düzeyleri Arasındaki İlişkileri". *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Sato, T., ve McCann, D. (2000). "Sociotropy-autonomy and The Beck Depression Inventory". *European Journal of Psychological Assessment*. vol. 6(1), pp.66-76.
- Savaşır, I. ve Şahin, N.H. (1997). "Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler". *Türk Psikologlar Derneği Yayını, Özyurt Matbaacılık, Ankara*.
- Seligman, M.E.P. ve Maier, S. F. (1967). "Failure to Escape Traumatic Shock. *Journal of Experimental Psychology*", 74(1), 1-9
- Serinkan, C. ve Barutçu E. (2006). "Pamukkale Üniversitesi İİBF Öğrencilerinin Kariyer Planları ve Sosyotropi-Otonomi Kişilik Özelliklerine İlişkin Bir Araştırma". *A.K Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:8, Sayı:2, 317-339.
- Siva, N.A. (1991). "İnfertilite'de Stresle Baş Etme, Öğrenilmiş Güçlülük ve Depresyonun İncelenmesi". (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Nörolojik ve Psikiyatrik Bilimler Enstitüsü.
- Sürük, N. (1994). "Üniversite Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)". İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Türkel, Y. D. ve Tezer, E. (2008). "Parenting Styles and Learned Resourcefulness of Turkish Adolescents. *Adolescence*", 43(169), 143. PMID: 18447086.
- Uğurlu, N ve Pako, Y.(2016). "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sosyotropik-Otonomik Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi". *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2016;19:2